Traducere profesională şi traducere didactică în învăţământul universitar

Angelica VÂLCU

În studii recente despre didactica traducerii se vehiculează ideea renunţării la exerciţiul de traducere în predarea limbilor străine în învăţământul universitar. Se presupune că acest tip de exerciţiu ar fi aservit fixării unui lexic şi a unor structuri extrase din context şi că ar favoriza formarea automatismelor lexicale, fapt ce ar dăuna dobândirii unor expresii idiomatice mai autentice şi mai independente de constrângerile impuse de autorul textului de bază.

Învăţământul universitar a preferat totuşi să păstreze acest tip de activitate practică ţinând cont de faptul că pentru a traduce un text, pentru a face accesibil sensul său, studentul / traducătorul trebuie, mai întâi, să-l interpreteze, ceea ce implică cunoştinţe socio-culturale solide, competenţe textuale dar şi o bună percepţie a varietăţilor de limbaj. Viitorul traducător caută, pe de o parte, să repereze, pe cât posibil, intenţiile autorului privitoare la semnificaţie, iar pe de altă parte, el (traducătorul) trebuie să facă în aşa fel încât această semnificaţie să fie înţeleasă şi acceptată în cultura limbii ţintă. Finalitatea didacticii traducerii, fie ea contrastivă sau nu, este dobândirea unei competenţe lingvistice extinse care nu se reduce numai la a traduce un text în limba ţintă, chiar dacă, la orice examen, competenţa lingvistică se evaluează şi prin test de traducere.

Competenţele necesare traducerii unui text A dintr-o limbă A_1 (limba de bază) într-o limbă B_1 (ţintă**)** depăşeşte cu simpla stăp doar controlul sintaxei sau a lexicului limbii ţintă. Testul de traducere poate fi considerat ca finalitate a unui învăţământ care oferă studentului un ansamblu de mijloace lexicale, morfo-sintactice, culturale şi textuale capabile să-i permită să ducă la bun sfârşit o activitate atât de dificilă şi de complexă cum este activitatea de traducere.

Printre obiectivele formaţiei lingvistice a studentului se regăseşte această competenţă discursivă care implică facultatea de a înţelege şi de *a produce texte*, activităţi care constituie o pre-fază în demersul de traducere a acestor texte în limba ţintă. Este vorba de texte literare (ele fiind expresia cea mai bogată a culturii unui popor), dar şi de texte utilitare produse în schimburile din viaţa socială. Traducerea textelor utilitare este indispensabilă în analiza sistematică a diferitelor forme de limbaj, în studiul actualizărilor concrete a tipurilor de discurs sau în interpretarea corectă a articolelor de presă, a mesajelor publicitare, a contractelor etc.

De mare importanţă este capacitatea de a produce unele din aceste tipuri de text: dări de seamă, rezumate, scrisori de intenţie etc., iar la nivel avansat capacitatea de a elabora documente legate de activităţile profesionale, cum ar fi: contracte, instrucţiuni de folosire sau de montaj, prospecte pentru medicamente, ghiduri turistice etc.

BDD-V2593 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:03 UTC)

Despre traducere, Eugen Coşeriu[1] afirmă că aşa cum pentru *a vorbi* îi observăm pe locutorii nativi, pentru a traduce trebuie să îi observăm pe traducători, deoarece *a traduce* este echivalent cu o tehnică specială de folosire a limbii. E. Coşeriu consideră traducerea ca un mod de a vorbi prin intermediul textelor („hablar por medio de textos") şi plasează traductologia ca făcând parte din lingvistica textului şi nu ca fiind un caz special al lingvisticii contrastive.

Demersul în procesul de traducere nu este identic cu demersul celui care compară două limbi în scopul dobândirii mecanismelor de funcţionare. Traducătorul pleacă de la un text A în limba de bază, îl evaluează, îl interpretează stabilindu-i sensul şi produce prin ajustări şi adaptări continue un text B în limba ţintă; textul B înlocuieşte textul A şi devine echivalentul său în cultura ţintă.

Dacă comparatistul pleacă, în demersul său, de la două elemente echivalente deja date, traducătorul nu dispune de textul al doilea (în limba ţintă), în schimb el are competenţa lingvistică şi textuală în limba ţintă pentru a produce textul B. Studentul se află în situaţia traducătorului şi nu a comparatistului, dar nu beneficiază de avantajele nici unuia.

Textul în limba de bază pe care studentul trebuie să-l traducă este adesea insuficient contextualizat, este trunchiat, ceea ce reprezintă o mare piedică în demersul de înţelegere, de deverbalizare şi de re-creare, re-producere a mesajului textului. Textul re-produs va fi comparat nu cu textul original, ca cel al unui veritabil traducător, ci cu „varianta" profesorului şi va fi evaluat, nu pe criterii bazate pe parametri specifici, ci după diferenţele faţă de varianta profesorului.

Dacă studentul / traducătorul lucrează la traducerea unui text din limba de bază în limba ţintă şi dacă nu este familiarizat cu lexicul specific disciplinei tratate, cu tipul de text, cu particularităţile genului şi cu stilul tipurilor de text, el va re-produce un text fără personalitate, mai apropiat de un calc formal decât de o reformulare spontană a mesajului original. Profesorul care predă traducerea şi care formează traducători pe specialităţi are o sarcină dificilă în obligaţia de a asigura studenţilor o metodă reală şi eficientă de traducere, care să se aplice şi în cadrul universitar, dar şi în cadrul profesional, în paralel sau în continuarea activităţii lor profesionale.

De obicei, o astfel de metodă presupune mai multe etape: lectura atentă a textului de bază, adunarea elementelor cognitive de context, documentarea şi cercetarea în terminologie, stabilirea distanţei faţă de forma textului de bază, reformularea mesajului în funcţie de practica limbajelor (vorbirii) în limba ţintă, cu respectarea nivelurilor de limbă şi de stil ale originalului, re-lectura mesajului re-produs cu ajutorul textului sursă.

Acest demers, care este urmat de mai toţi profesorii şi formatorii de traducători din învăţământul universitar, prezintă câteva inconveniente semnalate şi de profesorul de traductologie Michel Rochard[2]:

- acest demers este secvenţial sau liniar, altfel spus, procesul de traducere este perceput ca o serie de etape în care o etapă parcursă înseamnă o fază premergătoare pentru etapa următoare. Or, Rochard susţine că activitatea

[1] Eugen Coşeriu, „Lo erroneo y lo acertado en la teoria de la traduccion", in *Hombre y su lenguaje. Estudios de teoria y medologia linguistica*, Madrid, Gredos, 1985 („Estudios y Ensayos", nr. 272; http://tesiscap3.htm).

[2] Rochard, Michel este profesor la Universitatea din Paris 7 şi predă cursul de traducere în domeniul finanţelor: http://perso.wanadoo.fr/michel.rochard/methodologie.html.

BDD-V2593 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:03 UTC)

traducătorului în general şi a traducătorului în domenii profesionale este mai apropiată de demersul hipertextual decât de metoda secvenţială;

- tocmai din cauza caracterului secvenţial, acest tip de demers ignoră un aspect important: este vorba de activitatea de documentare prealabilă, care este destul de rar efectuată de studenţi în condiţii profesionale;
- bazată pe reproducerea practicilor recomandate de profesor, metoda despre care vorbim poate deveni un obstacol pentru orice tentativă de creativitate din partea traducătorului, personalitatea sa profesională fiiind mult redusă.

Aceste inconveniente ar putea fi eliminate aplicând alte strategii capabile să le rezolve. Strategiile la care ne referim se bazează pe teorii pur lingvistice, care pleacă de la analiza contextuală şi rezolvă aspectele cognitive prin lexic (referinţa lingvistică la concept) sau prin sintaxă (ca exprimare a concatenării logice a discursului).

Trebuie, totuşi, să recunoaştem că traducătorii în domenii profesionale nu lucrează pe baza unei analize lingvistice a discursului. Punctele de trecere de la limba bază la limba ţintă nu sunt identice cu punctele de trecere de la un raţionament la altul sau de la o logică la alta.

Să luăm exemplul enunţului: „Fereastra, vă rog!". Pentru cineva care se află într-o cameră în care este frig, această sintagmă înseamnă „închide fereastra!", iar dacă în cameră este cald „deschide fereastra!". E clar faptul că, în această situaţie, componenta non-lingvistică şi pur contextuală se află pe primul plan. Pentru cel care traduce nu este esenţial să compare modalităţile de exprimare din cele două limbi, ci să ştie cum s-ar spune în limba sa maternă într-o situaţie asemănătoare, astfel încât mesajul să fie primit şi înţeles.

Un loc special în traductologie ocupă teoria sensului (dezvoltată de D. Seleskovich), care este considerată ca fiind mai aproape de realitatea profesională deoarece această teorie defineşte procesul de traducere cu ajutorul celor trei concepte de „*înţelegere*, *deverbalizare*, *reexprimare*"[3] a mesajului ca şi conţinut al comunicării sub formă lingvistică.

Conform teoriei sensului, traducătorul trebuie să înţeleagă mesajul, să sesizeze faptul că diferitele modalităţi de exprimare în limba bază şi în limba ţintă impun o *reexprimare* si nu o *transpunere*. În urma aplicării practicilor de traducere, se declanşează un semnal prin care traducătorul sesizează că mesajul a devenit transparent pentru el (totul se petrece la nivelul non-verbalului). Activitatea de deverbalizare este cea care declanşează semnalul, ea constituind o punte între înţelegere şi re-exprimare.

Însumând datele acestei teorii, ajungem la concluzia că elementul central al discursului constă în coerenţa sa logică. Este vorba de logica unei şcoli de gândire, a unei discipline, a unui copil, a unui adult etc., logică cu care traducătorul poate sau nu să fie de acord, dar pe care el trebuie s-o înţeleagă şi să şi-o însuşească pentru a putea să re-creeze şi să transmită mesajul. Coerenţa logică este mereu prezentă în procesul de traducere: fie că e vorba de traducerea unei reţete de bucătărie, a unui ghid turistic sau a unui

[3] M. Lederer, „Synecdoque et Traduction", in D. Séleskovitch (éd.), *Traduire : les Idées et les Mots,* „Études de Linguistique Appliquée", n° 24, Paris, Didier, oct.-déc. 1976, p. 13-41.

BDD-V2593 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:03 UTC)

studiu privitor la mondializarea pieței financiare, traducătorul va putea să treacă, efectiv, de la înțelegere la re-exprimare doar când stăpânește coerența logică a discursului respectiv.

De fapt, deverbalizarea ar însemna punerea în evidență a logicii discursului, scheletul discursului, cum spune Michel Rochard în studiul citat. Bineînțeles, accentuând importanța logicii discursului, să nu uităm de importanța altor operații care fac parte din practica traducerii: documentare, cercetare terminologică, redactare etc.

Din cele spuse până acum, am putea concluziona că atunci când suntem în fața unor probleme de înțelegere a unui text (într-o limbă străină), nu le putem rezolva tratând etapele linear, ci printr-o cercetare a datelor în lumina cunoştinţelor lingvistice şi tematice dobândite, prin analiza contextului, prin cercetarea informațiilor primite din orice parte şi de la oricine, prin documentare în dicționare terminologice şi frazeologice.

Coordonarea tuturor acestor date permite formularea de ipoteze privitoare la înțelegerea textului. Din aproape în aproape, printr-un demers hipertextual, traducătorul reuşeşte să înțeleagă coerența întregului text, facând posibilă, în acest moment, trecerea la re-producerea, re-exprimarea textului în limba țintă. Această activitate presupune acelaşi demers: de cercetare a datelor, de formulare a ipotezelor şi de validare a acestor date prin mijloacele limbii țintă. Vom obține la finalul acestui demers un discurs tot aşa de coerent şi de frapant ca şi discursul original.

Urmând fazele procesului de traducere descris mai sus, studentul / traducătorul îşi orientează cercetările de documentare în terminologie şi formulează elemente de răspuns dificultăților de traducere (ipotezelor); el nu va neglija nici un indiciu, nici o informație, iar profesorul nu-i va impune, ca fiind mai bună, varianta sa, ci va repera insuficiențele investigațiilor studentului, incoerența ipotezelor şi a soluțiilor, absența elementelor necesare în validarea unei ipoteze. Acelaşi demers se aplică la citirea, la re-citirea, la înțelegerea şi re-exprimarea discursurilor din / în limba bază şi din / în limba țintă.

Operația de traducere constă în a face să coincidă trei unități: un discurs lingvistic, un discurs tematic şi o activitate de compunere care are rolul de a structura cele două discursuri.

Dacă analizăm prima unitate, discursul lingvistic, putem afirma că traducătorul este cel care ştie să transfere un discurs de la constrângerile limbii bază la constrângerile limbii țintă. De exemplu, „Fereastra, vă rog!"(substantiv articulat + CD + verb) poate da „La fenêtre s'il vous plaît!" (substantiv articulat cu articol hotărât + formulă de politețe de tipul conjuncție, pronume, verb). Este o activitate care reuneşte cunoştințe despre mecanismele lingvistice (lectură) şi deprinderile de exprimare lingvistică (scriere).

Procesul de traducere este o activitate care se înscrie într-un context (vezi exemplul cu încăperea în care poate fi cald sau frig) şi în care traducătorul mobilizează cunoştințele sale lingvistice şi tematice echivalente pentru a înțelege un discurs specializat din orice domeniu. Activitatea de înțelegere este relativ pasivă, în timp ce activitatea de re-exprimare presupune o gestionare activă a discursurilor echivalente: modalități de exprimare ale limbii țintă, adaptarea la terminologia şi la frazeologia domeniului de activitate.

Traducătorul recurge adesea la un du-te-vino permanent între lectura textului şi documentare, între textul re-creat şi validarea lui pe baza textului original. Această strategie este, în realitate, proprie oricărei activități umane.

BDD-V2593 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:03 UTC)

După cum spune Dewey[4], aşa cum orice activitate umană urmează traseul unei anchete, tot aşa se întâmplă şi în cazul traducerii :

*„*Când o situaţie conţine o dificultate, atunci intervine întrebarea dacă cel care o sesizează va înfrunta dificultatea sau o va evita. El observă datele mai întâi şi îşi aminteşte observaţiile făcute anterior. Acestea sunt elementele problemei. Intervin, în acest moment, sugestii de activităţi posibile pentru rezolvarea situaţiei. Prin comparaţie, el apreciază care este cea mai bună pentru a da o soluţie satisfăcătoare(comparaţia îi este de folos). Se procedează, apoi, la o revenire asupra faptelor în lumina soluţiei posibile. Se observă şi se reconsideră observaţiile pentru a dovedi valoarea soluţiei date. Dacă aceasta este acceptată, procesul de cercetare încetează, dacă nu, noile fapte dau naştere unor sugestii noi care vor corecta soluţia respinsă sau vor propune alta, nouă, şi tot aşa până va fi găsită soluţia care să îndeplinească toate condiţiile problemei puse de ambiguitatea situaţiei. Faptele reprezintă ipotezele sau soluţiile posibile*"* (traducerea din limba franceză ne aparţine).

Situaţia sistematizată de Dewey demonstrează că soluţionarea unei probleme oarecare nu este lineară. Pentru a stabili soluţia, totul este de luat în calcul: limba, sensul tehnic, logica respectivă, cunoştinţele dobândite, elementele de context, observarea discursurilor paralele, tratarea interdisciplinară, documentarea terminologică şi frazeologică.

Esenţială rămâne menţinerea rigorii anchetei, adică verificarea fiecărei ipoteze, ancorarea oricărei observaţii în logica de ansamblu etc., şi re-exprimarea discursului cu respectarea intenţiei şi logicii autorului, cu observarea atentă a ansamblului coerent de reguli lexicale, sintactice şi stilistice ale limbii ţintă şi fără a ceda tentaţiei de implica a logica proprie traducătorului în procesul de traducere.

Studentul / traducătorul în domenii profesionale are un statut special. El este pus în situaţia de a traduce texte din diferite zone ale vieţii publice sau ale unei specialităţi. Suntem tentaţi să considerăm că fiecare text care trebuie tradus corespunde unui ansamblu de indicatori lingvistici şi unui domeniu tematic dat. Realitatea în activitatea de traducere este alta: traducătorul poate traduce, dimineaţa, discursul unui preot la deschiderea anului universitar, iar după-amiază un text al unui medic la un congres medical. Fără îndoială că traducătorii sunt specializaţi, dar delimitatrea domeniilor de specialitate este foarte extinsă. De exemplu, un traducător specializat în „economie" poate să abordeze subiecte din economie, econometrie, statistică, finanţe publice, politică monetară, comerţ electronic, drept penal în domeniul spălării de capital etc. Sunt cazuri în care, în acelaşi text, se întâlnesc mai multe domenii tematice. De exemplu, un text despre vânzarea produselor petroliere implică şi cunoaşterea tehnicilor de extracţie şi prelucrare a ţiteiului, de transport etc. Asfel, meseria de traducător se confruntă cu dificultatea de a gestiona complexitatea textelor datorată marii lor diversităţi.

Traducerea este o activitate care se caracterizează prin diversitate. Totdeauna se traduc texte care aparţin unor persoane concrete, pentru un public concret şi cu intenţii concrete din partea autorului textului. De aceea, un acelaşi text tradus în contexte diferite nu va fi tradus în mod obligatoriu în acelaşi fel dar va avea aceeaşi semnificaţie.

[4] John Dewey, *How we think,* Boston, D.C Heath & Co, 1933, *apud* Michel Rochard, http://perso.wanadoo.fr/michel.rochard/methodologie.html.

BDD-V2593 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:03 UTC)

În concluzie, operația de traducere, fie ea didactică sau profesională, este rezultatul interacțiunii mai multor factori: situația de enunțare / producere a fiecărui text, scopul urmărit de discurs, gradul de implicare a locutorilor în raport cu discursul lor, constrângerile generice sau tipologice, natura suportului de publicare, valorile predominante în fiecare cultură avută în vedere.

Bibliografie

Ballard, M., (textes réunis par), *Relations discursives et traduction*, Lille, Presses Universitaires de Lille, 1995.

Ballard, M., *Le commentaire de traduction anglaise*, Paris, Nathan, 1992.

Cristea, Teodora, *Stratégies de la traduction*, Editura Fundației «România de Mâine», Bucureşti, 1998.

Deledalle Gérard, *La philosophie peut-elle être américaine*?, Paris, Jacques Grancher, 1995.

Gile, Daniel, *De l'idée à l'énoncé : une expérience et son exploitation pédagogique dans la formation des traducteurs*, in „Meta", vol. 30, nr. 2, 1990.

Gouadec, D., *Autrement dire... Pour une redéfinition des stratégies de formation des traducteurs*, in „Meta", vol. 36, nr. 4, décembre 1991, p. 543-557.

Lederer, M., „Synecdoque et Traduction", in D. Séleskovitch (éd.), *Traduire : les Idées et les Mots*, „Études de Linguistique Appliquée", n° 24, Paris, Didier, oct.-déc. 1976, p. 13-41, http://perso.wanadoo.fr/michel.rochard/methodologie.html.

Traduction professionnelle et traduction didactique dans l'enseignement universitaire

Nous nous proposons de faire une analyse de deux types de transfert inter linguistique: la traduction professionnelle et la traduction didactique (version / thème). Quelle est la distinction entre la traduction professionnelle et les exercices de traduction didactique, comment enseigner à bien comprendre les textes avant de les traduire, quel métalangage utiliser dans le cours pratique de traduction, sont seulement quelques questions dont la réponse va faire progresser la pédagogie de la traduction.

BDD-V2593 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:03 UTC)